

resni, de nem tulajdonát kellő fontosságot Marx osztály- és forradalomelméletének. A társadalmi felépítés lényegének a munkamegosztás törvényszerűségeit tekintni könyvünk írója (78. oldal).

A marxista kutatási módszerek általában ismertek előttünk. Korac elsősorban a rész és az egész egységének fontosságával foglalkozik. Marx analitikai absztrakciójában az elképzelt egésztől haladt a részek felé, de tudományosnak tartotta az egyszerűtől az összetettebb jelenségek felé való haladást is. Így például a lakosságkategoría esetében: „a lakosság egyszerű fogalmától haladunk a lakosság összetett fogalma felé”.

A könyv második része voltaképpen Marx és Engels műveiből készült szöveggyűjtemény. A megfelelő témához válogatott idézetek egyike

sem fölösleges, de belőlük is kiviláglik Veljko Koracnak az a törekvése, hogy az embert helyezze Marx elméletének központjába. A mintegy 237 oldalas szöveggyűjteménynek nagy hasznát vehetik a főiskolások és egyetemi hallgatók. A szöveggyűjtemény homlokterében az ember lényege, munkája, elidegenülése, a munkamegosztás, a kizsákmányolás és az emberi szükségletek állnak, majd ezeket követik a tudatformákról és a kutatási módszerekről szóló idézetek. Kiemelném az utolsó 73 oldalt, mert az Engelstől vett idézetek ismételtelen azt bizonyítják, hogy Marx és Engels egységes társadalomelméletet alkottak, esetleg csak nem érkeztek egyformán foglalkozni minden társadalmi problémával.

Gabrić Molnár Irén

FILOZÓFUSPORTRÉ ÉS VILÁGVÁLTOZTATÁS

Vjekoslav Miškecin: Marksisti i Marks. Globus, Zagreb, 1982.

Vjekoslav Miškecin a termékeny marxista teoretikusok közé tartozik. Eddig tíz könyvet és nagyszámú cikket jelentetett meg nemcsak a hazai, de a külföldi szaklapokban is. Cikkei és tanulmányai európai és világviszonylatban is Marx leghívebb tolmácsolói közé sorakoztatják fel szerzőnket. Marksisti i Marks (A marxisták és Marx) című tanulmánya 1968-ban jelent meg először, majd 1978-ban kibővítette és átdolgozta. Ebben a formájában hagyta el a sajtót a múlt évben. Noha a tanulmány 1963—1968-ig íródott, véleményem szerint mindmáig aktuális és gondolkodásra késztet.

Miškecin két részre osztotta tanulmányát. Az első rész címe: Suočavanje stavova (Az álláspontok szembeesülése), a másodiké pedig: Ličnosti (Személyiségek). Első pillantásra

úgy tűnik fel, hogy két problémakört tárgyal, ám ez csak látszólagos. Ugyanis mindkettő rendkívül aktuális manapság is, s egymást erősítve támasztják alá azt a marxi elméletet, amely Lefebvre szavaival élve „világgá terebélyesedő eszmévé vált”.

Véleményünk szerint Miškecin tanulmányának lényege Marx 11. Feuerbach-tézisének magyarázatában rejlik: a) Azzal, hogy Marx kijelenti: „A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték; a feladat az, hogy megváltoztassuk”. Egyúttal ítéletet is mond mindazokról a korábbi elméletekről, s az addigi filozófiákról, amelyek csak a meglévő magyarázásával foglalkoztak. (Marx számára például Hegel tipikus példája volt a világot, illetve a meglévőt magyarázó filozófu-

soknak.) A filozófusok és a filozófia tehát megelégedtek azzal, hogy csak magyarázzák a világot, holott... b) a lényeg az, hogy meg kell változtatni. Ezzel Marx a filozófia megváltoztatását vagyis világváltoztató eszmévé alakulását is sürgeti. (371. l.) Ebből a vezérmotívumból kiindulva száll síkra szerzőnk a dogmatikus materializmussal szemben a praktikus materializmusért és az embert, a társadalmi-gazdasági viszonyok hordozóját képviselő embert szolgáló marxista filozófiáért. Mikécin tehát a marxizmust a munkásmozgalom elméletének és gyakorlatának tekintti, mivel a mozgalom forradalmi változásának szubjektuma is „a forradalmi elmélettel felvértezett modern proletariátus”. (372. l.) Híven követi Marx eszméjét, miszerint a marxizmus a forradalmi elmélet és gyakorlat elválaszthatatlan dialektikus egysége. Mikécin Marxnak ember és világszemléletét, illetve ezek változtatását szorgalmazva tagadja a dogmatizmust. Szembeszáll azzal a sztálinista dogmatizmussal és a marxizmus bezárkózásával, amely a marxizmus oltalmazójaként igyekszik feltüntetni magát. Mivel szerzőnk szerint a marxizmus forradalmi eszme, így azoknak a vívmányait sem mellőzheti, akik alapállásukat tekintve ugyan nem marxisták, ám ember- és világismereteik figyelemkeltőek és kiállják a marxista kritikát. Ezzel pedig már méltóak a marxizmus gazdagítására, illetve igényt tarthatnak arra, hogy a marxizmus tanulmányozásának tárgyává váljanak. (19–20. l.)

Tanulmánya első részében Mikécin a marxizmus nyitottságáért száll síkra, elítélve a sztálini dogmatizmust és utalva arra, hogy a marxisták egy része mindmáig ennek az ideológiai elferdülésnek a hirtása alatt áll. Tanulmánya ezen részének a tárgya a dialektika mint elmélet és módszer, s mind az olasz

marxisták: Gramsci, della Volpe, Rossi, Colletti és mások diszkusziója. A Hegel—Marx fenomenről Mikécin a következőképpen vélekedik: a dogmatikus materializmusnak gyakorlati haszna volt abból, hogy elvetette a Marx—Hegel kapcsolatot, bár Hegel filozófiája csak egysíkú, mivel csupán a múlt időt ismeri. Ezzel szemben Marxnak a dialektikája és a filozófiája is több síkú, mert nemcsak a létező, de a lehetséges is bennefoglaltatik. (lásd: G. Zajecarnović: Dialektika nemačke klasične filozofije.)

Az olasz diszkuszió és a della Volpe-iskola kapcsán Mikécin állásfoglalása a következő: „... amíg Hegel számára a totalitás kategóriája a létezés összessége az abszolút eszme egy bizonyos pillanatában, addig Marx számára a totalitás kategóriáját a termelőerők és a termelési viszonyok összessége képezi egy meghatározott történelmi időszakban.” (94. o.) Eszerint a Hegel és a Marx közötti alapvető különbség abban rejlik, hogy Hegelnél a minden létező szubjektuma az abszolút eszme, Marxnál pedig az ember és világa.

Az 1982. esztendőben lezajlott polemikák (Zanardo, Kandely, Karpusin), az olasz és a világ többi marxistája között kirobbant viták Mikécint sajtóságos véleménynyilvánításra késztetik: ha a marxizmus korunk tudatává és mozgalmává akar válni, „... akkor szüntelenül felül kell vizsgálnia saját feltevéseit, s folyton azt kell anticipálnia, amivé válnia kell. Eiközben semmi esetre sem toroklihat egy zárt rendszerbe, amelynek az aprólékosan és körültekintően kidolgozott formális koherenciája elbarikádozza magát az új, illetve a korábban nem létező tartalmak elől.” (121. l.) Mikécin világosan jelzi azt is, hogy mit ért még nem létezően, de lehetségesen: az elidegenülés túlhaladását szorgal-

mazó társadalmakat. Az elidegenülési formák (Lásd: Filozófiája, politika ekonomija i szocializam 124—125. l. és Rasprave o teoriji alijenacije 146—156. l.) ugyanis még mindig jelen vannak abban a szocializmusban is, ahol a termelőeszközök az állam tulajdonát képezik, pedig ez már a szabadon társult termelők közössége. Autentikus formáját azonban ez a rendszer is csak akkor nyeri el, amikor már nemcsak jogi és intézményes módon oldja meg a társadalmi tulajdon problémáját, hanem amikor ontologikusan is túlhaladjuk a magántulajdont, és megállapozzuk a transzprivát tulajdont. (Lásd S. Divjak: Roba i revolucija.)

Figyelemre méltó a „Gramsci és a marxista filozófia problémái a művészetben (az esztétikában)” című fejezet is. A tanulmánynak ez a része 1965-ben íródott s a szerző felzárkózik benne Gramsci művészetelméletéhez. (194. l.) Mikécin Lukács Györggyel és Plehanovval szemben Gramsci véleményét szorgalmazza. Lukácsnak például felrója, hogy a marxista esztétika kidolgozásában csökönyösen ragaszkodott a tükrözésemeléhez, miszerint ismeretelméleti szempontból a művészet csak forma.

Tanulmánya második részében Mikécin a következő személyiségek filozófiai portréját rajzolja meg: Labriola (233—243. l.) Korsch (244—256.), Lukács (257—280.), Sartre (281—194.), Althusser (295—325.) és Garaudy (325—362.).

Lukácsot elemezve megállapítható, hogy túl szigorú vele szemben Mikécin. Nyilvánvaló ugyanis — és ezt szerzőnk sem vonja kétségbe —, hogy Lukács ontológiai és ismeretelméleti tevékenysége és munkássága igen nagy jelentőségű a marxizmus fejlődésében. Lukács *Történelem és osztálytudat*, valamint *Az ifjú Hegel* című könyvei kiválóak, de sajnos rájuk nyomja bélyegét az az

időszak is, amelyben a szerző élt és alkotott. Innen erednek alkotásaiiban az ellentmondások.

Mint már jeleztük, Mikécin álláspontja szerint a marxizmus egy nyitott forradalmi elmélet, amely folytonosan felülvizsgálja önmagát, s a nem-marxisták érdemleges hozzájárulását is befogadja, vagy legalábbis felhasználja önmaga gazdagítására. Ez az elv vezérli szerzőnket abban a törekvésében is, amikor olyan ellentmondásos alkotókat iktat be könyvében, mint pl. Sartre és Althusser. Mikécinnek ez az elképzelése nemcsak figyelemre méltó, de elgondolkasztó is. Sartre-t például az egzisztencializmustól a marxizmus felé való haladásában és fejlődésében kíséri nyomon, olyan mérföldköveket is beiktatva, mint Sartre magatartása az 1948. évi események idején. 1950-ben ugyanis Sartre úgy nyilatkozott, hogy Jugoszlávia a nyugati kommunizmus szemét is felnyithatja és megvilágíthatja előttük az utat. (283. o.) Történt pedig mindaz akkor, amikor a Francia Kommunista Párt is Sztálin nyilvánvaló hatása alatt állt, és valkon követte, illetve ellenvetés nélkül elfogadta a Tájékoztató Iroda rezolúcióját. Vagy gondoljunk például Sartre-nak a vietnami háború idején tanúsított magatartására. Magától adódik tehát a kérdés, hogy marxista-e Sartre vagy sem? Sartre tehát egy bizonyos ponton rendkívül közel került a marxizmushoz, így elgondolkasztó, hogy vajon apriori elutasítható-e marxista mivolta, vagy egyszerűen csak az egzisztencialisták közé sorolható.

A legnagyobb teret azonban Althusser-nak szenteli Mikécin. Elemzésének tárgya a Hegel—Marx kapcsolat és az az „ismeretelméleti törés”, amely 1845-ben következett be Marx munkásságában, s amelyet Althusser tüzetes elemzés alá vesz a

„Za Marksa” és a „Kako čitati Kapital” című tanulmányában. Miškecinnek e két könyvét és Althusser néhány kisebb tanulmányát elemző írása kétségtelenül marxista. Marx munkásságának és elméletének az Althusser által való felosztása (1845-ig az ifjú Marx munkássága; 1845. a törés éve; 1845—1857-ig az érettségi ideje; 1857—1883-ig az érett kor) nemcsak önkényes, de strukturalista is. Érthető és helyénvaló ezért Miškecin megjegyzése: „noha Althusser szüntelenül a gyakorlatot és a teremtést emlegeti, marxista filozófiájának koncepciójából mégis szinte teljesen eltűnt az ember. A fogalmak és a tudományos formalizációk azoktól a történelmi szubjektumoktól függetlenül élnek, amelyek valamenynyire fogalom és tudományos struktúra létrehozói.” (323. l.)

Lefebvre *Misao postala svijetom* című tanulmányában bírálat alá vette Althussert és megállapította, hogy a marxizmus és a marxista filozófia efféle magyarázása nem egyéb a tökéletes és nyilvánvaló szcientizmusnál. (Lefebvre 60. l.) Noha Miškecin tanulmányának írásakor Althusser *Elementi samokritike* című könyve még nem jelent meg szerbhorvát nyelven, s ennél fogva szerzőnk nem is ismerte, tanulmánya mégis autentikusnak mondható (Lásd Z. Munišić: *Markszizam Luja Altisera.*)

Utolsónak Roger Garaudy filozófiai portréját írta meg Miškecin. Garaudy hosszú időn át a Francia Kommunista Párt hivatalos teoretikusa volt, ám filozófiai pályafutása kezdetétől számtalan ellentmondást tükrözött munkássága. Miškecin tanulmányát olvasva kézenfekvő a kérdés: Behódolt-e vajon Garaudy azon szerep fetiszizálásának, amelyet a sztálinista irányvételű Francia Kommunista Pártban játszott? Erre enged ugyanis következtetni Garaudy-nak a Lefebvre-rei és Sartre-rai való összetűzése, de Miškecin is több helyütt szigorúan bírálja. Végül azonban mégiscsak Garaudy oldalára billenti a mérleget, mivel a hatvanas évek elején önkritikát gyakorolt a francia filozófus, s jelentősen hozzájárult a „marxizmus reneszánszához” (Lukács György). Miškecin szerint Garaudy egyre közelebb került ahhoz, hogy a marxista filozófia „nem lehet az embertől elválasztott objektív valóság, de az objektív valóságtól elválasztott ember sem”. (346. l.) (Az olvasó figyelmébe ajánlom Z. Munišić: *Filozofsko shvatanje R. Garodija.*)

Miškecin tanulmányát tehát bátran ajánljuk a marxista elmélettel foglalkozóknak, valamint a valóság és az elért eredmények kutatóinak figyelmébe.

Balj Branko